

**MƏHƏMMƏDHÜSEYN ŞƏHRİYARIN HƏYATI VƏ
YARADICILIĞI TƏRBIYƏ VASİTƏSİ KİMİ**

İradə Əmirəliyeva,
ARTPI-nin aparıcı elmi işçisi
E-mail: amiraliyeva_i@mail.ru

Rəyçilər: *ped.ü.elm. dok., prof. A.N. Abbasov,*
ped.ü.elm. dok. H.H. Əhmədov

Açar sözlər: *Şəhriyar, şair, şeir, tərbiyə vasitəsi, yaradıcılıq, sinifdən xaric tədbirlər*

Ключевые слова: *Шахрияр, поэт, стихотворение, средство воспитания, творчество, внеклассные мероприятия*

Keywords: *Shahriyar, poet, poem, means of upbringing, creation, extracurricular activities*

Məhəmmədhüseyn Şəhriyar iyirminci yüzilliyin dünyaya bəxş etdiyi qüdrətli şairlərindəndir. Azərbaycan və İran ədəbiyyatlarının fəxri olan Şəhriyar Yaxın Şərq ədəbiyyatını bədii təfəkkürün qiymətli inciləri, zəngin obraz və ifadə vasitələri ilə zənginləşdirmişdir.

Mənbələrdə göstəriləyi kimi, "Şəhriyar milli olduğu qədər bəşəri, bəşəri olduğu qədər də milli şairdir!"

Məhəmmədhüseyn Şəhriyar 1907-ci ildə Təbriz şəhərinin Bağmeşə bölgəsində, tanınmış hüquqşünas Hacı Mirəğa Xoşginabinin ailəsində doğulmuşdur.

Hacı Mirəğa məhkəmədə vəkil idi. Eyni zamanda şeri və musiqini çox sevir, şairlərə, bəstəkar, müğənni və xanəndələrə yüksək qiymət verir, oğlunun təhsili qayğısına qalırdı.

Şəhriyarın formalaşmasında Azərbaycan şifahi xalq yaradıcılığına və klassik irsinə bələd olan anası Kövkəb xanımın da böyük rolu olmuşdur.

Şəhriyar ilk mədrəsə təhsilini Təbrizdə almış, yay tətilərini çox vaxt Xoşginabda - Heydərbaba dağının ətəklərində keçirmişdir. Bu yerlərin əsrarəngiz təbiəti onun şair qəlbini coşdurmuş, ilk qələm məhsullarının meydana gəlməsinə şərait yaratmışdır.

Təbriz şəhərində orta təhsilini tamamlayan Şəhriyar 1922-ci ildə Tehran Universitetinin tibb fakültəsinə daxil olmuşdur. Lakin təhsilini davam etdirə bilməmişdir. Sürəyya adlı bir qızı sevdiyinə görə qızın varlı qohumları tərəfindən güclü təzyiqlər və təqiblərə məruz qalır, hətta Tehrandan Nişabura sürgün edilir.

Şəhriyar müxtəlif şəhərlərdə idarələrdə məmurluq edir, Tehrandə bankda işləyir. 1950-ci illərin əvvəllərində Təbrizə gəlir.

Böyük şair və onun ailəsi çox illər ərzində maddi sıxıntılar şəraitində yaşayıb fəaliyyət göstərmişdir ("Mənim hər şeyim bu bir otaqda yerləşmişdir. Onun bəzəyi yalnız sadəlikdir... Üç uşağımla burada yaşayıram. Qazancım vaxtilə işlədiyim. Fəxri ustad adı aldığım yerdəndir. 16 aydır ki, məaşımın bir az artırılması üçün qərar çıxarıblar. Qərar var, ancaq pul yoxdur. Bilmirəm qənaət fəaliyyəti niyə elə şairin bəxtinə düşmüşdür?.. 22 il bundan əvvəl aldığım paltarı hələ də təzələməmişəm...")

Yalnız İranda sahlıq rejiminə son qoyulduqdan sonra dövlət səviyyəsində Şəhriyarın maddi vəziyyətinin yaxşılaşdırılması məqsədilə tədbirlər görülmüş, ona mənzil verilmiş, təqaüd təyin edilmişdir. Fəqət gec idi. Gənclik illərindən maddi sıxıntılar mənəfəsində həyat sürən xüsusən, sürgündə olduğu vaxtlarda ağır fiziki və mənəvi işgəncələrə məruz qalan Şəhriyar sağlamlığını itirmişdi. O, 1988-ci il sentyabr ayının 18-də Tehranın "Mehr" xəstəxanasında ağ ciyər iltihabından və ürək çatışmazlığından dünyasını dəyişmiş, Təbrizdə -Surxabdakı "Şairlər qəbiristanı"nda dəfn olunmuşdur.

Şəhriyar ümumxalq məhəbbəti qazanmışdı. Kasıb olduğu üçün sevdiyi qıza qovuşa bilməyən Şəhriyar var-dövlətdən daha böyük ucalığa – bədii təfəkkürün, şeiriyyətin zirvəsinə ucalmışdı. Elə

ucalığa ki, bir zamanlar onun qarşısında maneələr yaradan, onu sıxıntılar çəkməyə vadar edən varlı adamlar onun şöhrəti qarşısında əriyiblər.

Şəhriyarın vəfatı ümumxalq mətəminə çevrilmişdir. Həmin gün Təbrizdəki bütün ticarət obyekt-ləri, dükən-bazar bağlanmış, xalq böyük şairə yas tutmuşdur.

Şəhriyar əsərlərinin əksəriyyətini fars dilində qələmə almışdır. Bu, İranda mövcud olan poetik ənənələr və şairin aldığı təhsillə bağlı idi.

Akademik Bəkir Nəbiyevin qeyd etdiyi kimi, Şəhriyar "əsərlərində o, elə yüksək sənətkarlıq nü-məyiş etdirmiş və şeirləri elə geniş yayılmışdır ki, əsrimizin İran ədəbiyyatı tarixi onun yaradıcılığı olmadan natamam görünərdi (1. 7). ... Hansı dildə yazmasından asılı olmayaraq, Şəhriyar həmişə vicdanının səsinə qulaq asan, qəlbində tüğyan edən duyğuları, başından keçən fikirləri səmimiyyətlə əks etdirən bir sənətkar idi (1. 8). ...Şairin lirikası qəzəl dahisi hesab olunan Hafiz Şirazidən sonra keçən 600 il ərzində İranda lirikanın ən yüksək pilləsi hesab edilir" (1. 8).

Şəhriyar klassik şerin bütün şəkillərində (qəzəl, qəsidə, məsnəvi, qitə, rübai və s.) öz qələmini sınımış və böyük uğurlar qazanmışdır.

Məhəmmədhüseyn Şəhriyar üçün iki Vətən var: İran – Cənubi Azərbaycan və Şimali Azərbay-can - Azərbaycan Respublikası. 1813-cü il oktyabrın 12-də Rusiya-İran arasında imzalanmış birinci müqavilə - "Gülüstən" və İkinci Rusiya-İran müharibəsi nəticəsində 1828-ci il fevralın 10-da Rusiya ilə İran arasında bağlanmış "Türkmənçay" müqavilələrinə əsasən, Azərbaycan iki yerə parçalanmış, biri Arazın o tayında, digəri bu tayında qalmışdır. Qardaş qardaşa, bacı bacıya, valideyn övlada, övlad ata-anaya həsrətli olmuşdur.

Bu həsrət, bir millətin bir-birinə qovuşa bilməməsi Şəhriyarı yandırıb yaxmış, yaradıcılığında aparıcı mövzulardan birinə çevrilmişdir.

Şəhriyar bütün həyatı boyu istər aşkarda, istərsə də gizləncə Şimali Azərbaycan və Bakı həsrəti ilə alışıb yanıbmışdır. Fəqət keçmiş SSRİ qadağaları və keçmiş sort və amansız səhliq rejimi, tikanlı məftillər çəkilmiş sərhədlər, maddi imkansızlıq onun öz istəyinə çatmasına mane olmuşdur. Sonralar isə xəstəlik və qocalıq səbəbindən arzusuna çatmamışdır.

İstər ümumtəhsil məktəblərində, istərsə də kolleclərdə və ali təhsil müəssisələrində şagirdlər və tələbələrle sinifdəxaric və auditoriyadankənar tədbirlər həyata keçirərkən, yeri gəldikcə, Məhəmməd-hüseyn Şəhriyarın həyatına və əsərlərinə müraciət etmək faydalı olardı. Bu sahədə sinif rəhbərlərinin, akademik qrupların kuratorlarının, kitabxana işçilərinin, tərbiyə işləri üzrə direktor müavinlərinin, tər-biyə işləri üzrə prorektorların, məktəb psixoloqlarının, uşaq birliyi rəhbərlərinin, müəllimlərin, gənclər təşkilatlarının səmərəli fəaliyyəti təhsilənlərin tərbiyəlilik səviyyəsinin artmasına kömək göstərərdi.

Təhsilənlərə çatdırılır ki, xalq şairləri Süleyman Rüstəm və Məmməd Rahimə, professor Rüs-təm Əliyevə yazdığı şeirlərində, eləcə də "Qafqazlı qardaşlar ilə görüş", "El bülbülü", "Döyünmə sö-yünmə" və "Gözüm aydın" əsərlərində Bakı həsrəti, Şimali Azərbaycandakı qardaşları ilə görüş istəyi parlaq boyalarla əks olunmuşdur. Qeyd olunur ki, Şəhriyar Məmməd Rahimə yazdığı cavab məktubunu ("Məmməd Rahim həsrətlərinə cavab") çatdırmağı ağ göyərçindən xahiş edir:

Ağ göyərçin, ağ qanadın açarsan,
Dam-divardan bir qovzanıb uçarsan,
Ulduzlanıb, Bakı deyən, qaçarsan,
Öpüşləri Rahim bəyə səpərsən (2, 75).

Şagird və tələbələr müraciətdəki səmimiyyəti, bağlılığı, şairin kövrək hisslərini duymalı qiymət-ləndirməlidirlər. Tədbirin aparıcıları bu sahədə yardımçı olurlar. Müəllim qeyd edir: Şəhriyar Məmməd Rahimə müraciətlə deyir:

Bakıdan çox sovqat gəlib Təbrizə,
Səbiq zaman biz çox gələrdik sizə,

Siz də nolaydınız bir gələydiz bizə,
Ayrılığın daşın birdən ataydıq,
Canı-cana, malı-mala qataydıq (2, 75-76).

Bildirilir ki, sərhədlər uzun illər xalqımızı bir-birinə qovuşmağa, bir-biri ilə görüşməyə, söhbət etməyə qoymayıb. İndi İranda Azərbaycan Respublikası arasında münasibətlər yaxşılaşıb, qarşılıqlı anlaşma şəraiti mövcuddur. Bu iki ölkəyə gediş-gəliş mümkündür. Fəqət bu günləri görmək Şəhriyara qismət olmadı.

Məhəmmədhüseyn Şəhriyar Süleyman Rüstəmlə də məktublaşdı. Onların görüşməyi mümkün olmasa da, bir-birlərinə ürək çırpıntılarını, məhəbbətlərini, ümumi dərd-sərlərini söyləyə bilməzlər.

Şəhriyar "Qardaşım Süleyman Rüstəmə ithaf" şeirində ayrılığın doğurduğu əzabdan, narahatlıq-dan, qəlb sıxıntısından yana-yana söz açır. O, xalqımızın bir-birindən ayrı düşməsindən həmişə ürək ağrısı ilə danışırdı. Şahliq rejiminin İranda, sovet rejiminin Azərbaycanda hökm sürdüyü bir zamanda şeirlərin birində qorxu bilmədən yazırdı:

Bizi yandırır yaman ayrılıq,
Bu darıxdıran duman ayrılıq.
Gözə sovurur saman ayrılıq,
Aman ayrılıq, aman ayrılıq!
Bir gözün açar, bir gözün yumar,
Arazı sərin gördükdə umar,
Xəzəri dərin gördükcə cumar,
Qəm dəryasına cuman ayrılıq.
Aman ayrılıq, aman ayrılıq! (2, 85)

Məhəmmədhüseyn Şəhriyar bu həsrətlə də gözlərini yumdu.

Şair təəccüb və heyrətdədir: "Qardaş qardaşa necə yad ola bilər?" Əslində yad da deyil. Fəqət yad olmağa məcbur edirlər:

Necə yad olsun qardaş qardaşa,
Nə din qanır, nə iman ayrılıq,
Aman ayrılıq, aman ayrılıq!
Göylərin Günün, Ayın gizlədir (2, 85).

Nə Şəhriyar, nə də Süleyman Rüstəm çıxış yolu tapa bilmir. Rejimin qılıncı başlarının üstündə-dir: Şəhriyar Süleyman Rüstəmə xitabən yazdığı başqa bir şeirində ("Qardaşım Süleyman Rüstəmə") deyir:

Sənə qurban mənim canım!
Mən ölmüşəm, ağlayan yox,
Gözlərimi bağlayan yox,
Bir od yaxıb dağlayan yox,
Soyuq bizi kiridibdi,
Şaxta bizi qurudubdu.
Neftimizi basdırırlar,
Millətə qan qusdururlar,
Bir iddəyə qısdırırılar,
Qalan qalır acbəsusuz (2, 87)

Təhsilənlərə aydın olur ki, şair millətə zülm edilməsindən, sərvətin talan olunmasından, kasıb-çılıqdan şikayət edir. Bütün bunlardan təsirlənib özünü ölmüş hesab edir. Çünki bütün bunların qarşısını almaqda acizdir. Zülmkarları, talançıları, zorakılıq göstərənləri yalnız şeirin dili ilə tənqid etməkdən savayı əlindən bir iş gəlmir.

Süleyman Rüstəmin məktubu onun yaralarına məlhəm qoyur, "səsini eşidib rahat nəfəs alır"
lakin sonra yenə qəm-kədə, qüssəyə batır:

Səsin mənə nəfəs oldu,
Qəbir genə qəfəs oldu,
Bir balaca həvəs oldu,
Dedim, genə durum yazım,
Özümə bir qəbir qazım (2, 89).

Şair dostundan xahiş edir ki, arabir ona yazsın, könlünü şad eləsin:

Hərdən belə səsin gəlsin,
Gözümüzün yaşın silsin,
Mənim də bir üzüm gülsün.
Haçan səni görə billəm?
Qol boynuva hərə billəm? (2, 89)

Şəhriyar Azərbaycandakı həmkarlarına xoş arzularını çatdırır:

Qardaşların gözündən öp,
Baxtiyarın üzündən öp,
Səmədin də sözündən öp,
Mən də təkəm, sizə qurban,
Tək canım hammaza qurban! (2, 89)

Şəhriyarın Azərbaycana həsr olunmuş bir neçə şeiri vardır. Təhsilənlərin onun "Azərbaycan"
şeiri ilə tanış olmaları məsləhət bilinir:

Könlüm quşu qanad çalmaz sənsiz bir an, Azərbaycan,
Xoş günlərin getmir müdam xəyalımdan, Azərbaycan!
Səndən uzaq düşsəm də mən, eşqin ilə yaşayırım,
Yaralanmış qəlbim kimi, qəlbi viran Azərbaycan...
Bütün dünya bilir, sənin qüdrətinlə, dövlətinlə
Abad olub, azad olub mülki-İran, Azərbaycan!
Bisütüni-inqilabda Şirin - vətən üçün

Fərhad Külüng vurmuş öz başına, zaman-zaman, Azərbaycan! (2, 177)

Fikir verək: Şəhriyar cəsarətlə bildirir ki, Azərbaycanın sayəsində İran mülkü abad və azad olub.
Şair sonra qeyd edir ki, bunu bütün dünya bilir. Sınıf-dəxaric və auditoriyadankənar tədbirlər zamanı
bunu şagirdlərin və tələbələrin diqqətinə çatdırmaq lazımdır.

Şəhriyar "Azərbaycan" şeirində bir üsyankar kimi çıxış edir. Azərbaycan oğullarının İran uğruna
ölümə getdiklərini, lakin hələ də qolubağlı, dili bağlı qaldıqlarını, dərd çəkdiklərini, qəm-qüssə, ah-
vay içərisində olduqlarını söyləyir və bu hala qarşı etiraz səsini ucaldır:

Yarəb, nədir bir bu qədər ürəkləri qan etməyin,
Qolubağlı qalacaqdır nə vaxtacan Azərbaycan?
İgidlərin İran üçün şəhid olub, əvəzində

Dərd almısan, qəm almısan sən İrandan, Azərbaycan! (2, 177)

Daha sonra şair soruşur: "Övladların nə vaxtdək tərki-vətən olacaqdır?"

Sualına özü cavab verir. Qətiyyətlə deyir: "Ol-ələ ver, üsyan elə, oyan, oyan, Azərbaycan!":

Bəsdür fəraq odlarından kül ələndi başımıza,
Dur ayağa! Ya azad ol, ya tamam yan, Azərbaycan!

Şəhriyarın ürəyi də səninki tək yaralıdır,

Azadlıqdır mənə məlhəm, sənə dərman, Azərbaycan! (2, 178).

Göründüyü kimi, şair qətiyyətlə çıxış yolunu göstərdi: "Dur ayağa! Ya azad ol, ya tamam yan,
Azərbaycan!" Bəli, azad olmaq üçün mübarizə etmək lazımdır. Əks təqdirdə, Mustafa Kamal Atatür-
kün göstərdiyi kimi, "Ölmək istəyən bir millət heç bir qüvvə xilas edə bilməz! (3, 682). Millət əsir
yaşamaqdansa, məhv olsa, daha yaxşıdır!" (4).

"Əziz Azərbaycanıma xitab" şeri də bu ruhdadır. Şair soruşur: "Qolumun zəncirləri nə vaxt
parçalanacaq?"

Şəhriyar yenə də cürətlə, rejimin qılıncından qorxub-çəkinmədən göstərir ki, Azərbaycan igidl-
lər, qəhrəmanlar yetirir. İranın tarixini də Azərbaycan oğulları yazmışlar:

Azərbaycan igidlər, qəhrəmanlar yetirir,
Bu təbiət, bu torpaq mərd insanlar bitirir.
İranın tarixini odur qanı ilə yazan,
Rəşadəti, mərdliyi vermiş dünyaya nişan (2, 390).

Məhəmməd Hüseyn Şəhriyarın əsərləri arasında "Heydərbabaya salam" poeması xüsusilə
əhəmiyyətli yer tutur.

Bu əsər ustad şairə yalnız Azərbaycanda və İranda deyil, Türkiyədə, İraqda, Orta Asiyada, ümu-
miyyətlə, türkdillilə ölkələrin hamısında geniş yayılmış, Şəhriyara ölməz şöhrət gətirmişdir. Bu səbəb-
siz deyildir. "Türkin dilitək sevgili, istəkli dil olmaz" söyləyən dahi söz ustası ana dilinə bitib-tükən-
məyən sevgisi və dilimizin zənginliklərinə möhkəm yiyələnməsi buna imkan vermişdir.

"Heydərbabaya salam" poemasında Azərbaycan xalqının adət-ənənələri, mərasimləri, eyni za-
manda təbiət hadisələri əlvan boyalarla təsvir və tərənnüm edilmişdir. Bütün bunlarla yanaşı, poemada
xalqın tarixi keçmişinə, Azərbaycanın üzləşdiyi faciələrə, təzyiqlərə, gərgin ictimai hadisələrə də yer
ayrılmışdır.

Heydərbaba, göylər bütün dumandı,
Günlərimiz bir-birindən yamandı.
Bir-birizdən ayrılmayın, amandı!
Yaxşılığın əlimizdən alıblar,
Yaxşı bizi yaman günə salıblar (2, 48).

Təhsilənlər nəticəyə gəlirlər: bu misralardan görünür ki, Şəhriyar iki yerə bölünmüş Azərbay-
canın böyük faciəsini diqqət mərkəzinə gətirir.

Eyni zamanda poemada mühüm xalqın gələcəyinə nikbin inam öz əksini tapmışdır.

Aparılmış məqsədyönlü, sistemli, planlı iş nəticəsində təhsilənlər belə nəticəyə gəlməli-
dirlər ki, Məhəmməd Hüseyn Şəhriyar irsinin Azərbaycan ədəbiyyatından ötrü böyük məna və əhə-
miyyəti vardır.

"Heydərbabaya salam" poeması təbiətin son dərəcə mühüm tərkib hissəsi olan dağa (Heydərbə-
baya) müraciət kimi ərsəyə gəlib. Şəhriyar Heydərbaba dağının timsalında bütün Azərbaycanı ümumi-
ləşdirmişdir.

Problemin aktuallığı. Azərbaycan və İran ədəbiyyatında mühüm yer tutan Məhəmməd Hüseyn
Şəhriyarın həyatı və yaradıcılığı üzərində dayanılır.

Problemin yeniliyi. Məhəmməd Hüseyn Şəhriyarın həyatı və yaradıcılığı tərbiyə vasitəsi kimi nəzərdən
keçirilir.

Problemin praktik əhəmiyyəti. Tələbələrin və şagirdlərin Məhəmməd Hüseyn Şəhriyarın həyatı və
yaradıcılığı ilə yaxından tanış etməkdə və onların mənəvi keyfiyyətlərini inkişaf etdirməkdə müəllimlərə öz
köməyini göstərəcəkdir.

ƏDƏBİYYAT

1. B. Nəbiyev. Kəlamın vüsəti. bax: Məhəmməd Hüseyn Şəhriyar. "Seçilmiş əsərləri". Bakı: Avrasiya
press, 2005.

2. Məhəmmədhüseyn Şəhriyar. "Seçilmiş əsərləri". Bakı: Avrasiya press, 2005.
3. Şevket aziz Kansu, Türk dili Dergisi, say:12. 1952.
4. Nutuk 1: Nutuk, cilt: 1 (1919-1920). Yürk İnkilap Tarihi Enstitütüsü Yayını, İstanbul, 1961.

I. Amiralıyeva

**LIFE AND ACTIVITY OF MAHAMMAD HUSEYN SHAHRIYAR AS A MEANS OF NURTURE
SUMMARY**

In this article a brief information about Shahriyar's life and the difficulties which he face are shown. Besides, the poems written by the writer about Azerbaijan are analyzed and the role of those poems in the development of moral education is shown. In the purpose of organizing out of class meetings more effectively some advice is given to the pedagogical collectives. In the article the main attention is given to the poems called "Azerbaijan", "Salutation to my dear Azerbaijan", "Greeting to Haydarbaba", "Answer to excellency Mammad Rahim", "Dedication to my brother Suleyman Rustam", "To my brother Suleyman Rustam".

И. Амиралиева

**ЖИЗНЬ И ТВОРЧЕСТВО МУХАММЕД ХУСЕЙНА ШАХРИЯРА КАК СРЕДСТВО
ВОСПИТАНИЯ
РЕЗЮМЕ**

В статье дается краткая информация о жизни Шахрияра, а также говорится о трудностях, с которыми столкнулся поэт. После приводится анализ стихов поэта связанных с Азербайджаном и указана роль его поэзии в повышении нравственного воспитания школьников и студентов. В статье также даются советы педагогическим коллективам по эффективной организации внеклассных и внеаудиторных мероприятий. В статье в основном исследуются такие стихи как: «Азербайджан», «Обращение к родному Азербайджану», «Приветствие Гейдар бабе», «Ответ его святейшеству Мамме и Рахими», «Преданность моему брату Сулейману Рустаму», «Моему брату Сулейману Рустаму»

Redaksiyaya daxil olub: 05.07.2016